

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**Кафедра адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної
діяльності**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан факультету
Остапчук А.Д.
2023 р.

“СХВАЛЕНО”
на засіданні кафедри адміністративного
менеджменту та ЗЕД
Протокол № 17 від “ 17” травня 2023 р.

Завідувач кафедри
 (Луцьк В.В.)

“РОЗГЛЯНУТО”
Гарант ОП “Менеджмент ЗЕД”
Гарант ОП
 (Діброва Л.В.)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ**

спеціальність 073 «Менеджмент»

освітня програма Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності

Факультет аграрного менеджменту

Розробник: доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності, к. екон. н., доц. **Олександра Сергіївна Ралко**

Київ – 2023 р.

1. Опис навчальної дисципліни

УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	<i>Магістр</i>	
Спеціальність	<i>073 «Менеджмент»</i>	
Освітня програма	<i>«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»</i>	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	Обов'язкова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-	
Форма контролю	<i>Екзамен</i>	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	1	-
Семестр	2	-
Лекційні заняття	15 год.	-
Практичні, семінарські заняття	15 год.	-
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна робота	90 год.	-
Індивідуальні завдання	-	-
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	2 год.	-

2. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни є отримання студентами знань щодо об'єктивних закономірностей, реальних процесів та специфічних особливостей забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства, в умовах здійснення зовнішньоекономічної діяльності, набуття навичок їх практичного застосування. Завданнями курсу є: розуміння студентами сутності та особливостей міжнародної конкурентоспроможності, вивчення теоретичних основ міжнародної конкурентоспроможності, ознайомлення з основними формами міжнародного торговельного та інвестиційного співробітництва; розуміння особливостей, механізмів, принципів та завдань забезпечення міжнародної конкурентоспроможності; ознайомлення студентів з особливостями та характером сучасної конкурентної боротьби на світових аграрних ринках, інтеграційних процесів, місця в них України.

Набуття компетентностей:

Компетентності	Зміст
Інтегральна компетентність (ІК)	
ІК	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми з менеджменту ЗЕД або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог
Загальні компетентності	
ЗК2	Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері менеджменту або у процесі навчання, що передбачають проведення досліджень та/або здійснення інновацій за невизначеності умов і вимог
ЗК6	Здатність генерувати нові ідеї (креативність)
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	
СК1	Вміння обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, у тому числі у відповідності до міжнародних стандартів
СК2	Здатність встановлювати цінності, бачення, місію, цілі та критерії, за якими організація визначає подальші напрями розвитку, розробляти і реалізовувати відповідні стратегії та плани
СК4	Здатність до ефективного використання та розвитку ресурсів в організації
СК9	Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію
СК11	Здатність використовувати методичні та практичні підходи до здійснення господарської діяльності організацій в умовах міжнародної діяльності
СК12	Здатність знаходити та оцінювати ринкові можливості на зовнішніх ринках

Програмні результати навчання

ПРН	Зміст
ПРН 2	Ідентифікувати проблеми в організації та обґрунтовувати методи їх вирішення
ПРН 3	Проектувати ефективні системи управління організаціями
ПРН 5	Планувати діяльність організації в стратегічному та тактичному розрізах
ПРН 6	Мати навички прийняття, обґрунтування та забезпечення реалізації управлінських рішень в непередбачуваних умовах, враховуючи вимоги чинного законодавства, етичні міркування та соціальну відповідальність
ПРН 14	Здатність враховувати особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства, аналізувати ситуацію на світовому ринку товарів та послуг
ПРН 15	Досліджувати міжнародні економічні відносини та світовий ринок товарів та послуг. Розуміти особливості діяльності організацій в умовах міжнародної економічної інтеграції.
ПРН 17	Здатність забезпечувати діяльність у міжнародному правовому полі

3. Програма та структура навчальної дисципліни для:

- повного терміну денної (заочної) форми навчання;
- скороченого терміну денної (заочної) форми навчання.

Програма дисципліни

Змістовий модуль 1. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 1. Конкуренція в системі ринкової економіки

Система економічних законів ринкових відносин. Облік економічних законів в процесі управління конкурентоспроможністю підприємства. Сутність закону узвишся потреб людини. Сутність закону попиту і пропозиції. Закон залежності між пропозицією і попитом. Закон зростання граничних витрат і спадної граничної корисності. Закон спадної прибутковості інвестицій. Закон економічної взаємозв'язку витрат в сферах виробництва і споживання. Закон ефекту масштабу виробництва та закону ефекту досвіду. Закон економії часу. Закон конкуренції. Закон розвитку підприємства.

Тема 2. Інноваційна діяльність підприємства в системі його конкурентоспроможності

Quality Management System та управління якістю за ISO 9000. Концептуальні засади системуправління якістю за ISO 9000. Принципи управління якістю за ISO 9000. Етапи розвитку QFD. Структура QFD-діаграми. Основні фази використання QFD-методології. Порядок дій при побудові будинків якості. Етап визначення очікувань споживачів. Етап визначення порівняльної цінності продукції. Етап встановлення цілей проекту. Етап докладного опису технічних характеристик продукції. Етап заповнення матриці зв'язків. Етап визначення взаємодії між технічними характеристиками продукції. Етап технічного аналізу. Етап визначення цільових значень технічних характеристик продукції. Окремі фази QFD. Основні переваги використання QFD. Основні обмеження при використанні QFD.

Тема 3. Конкуренція як основна умова формування конкурентоспроможності підприємства

Теоретичні основи конкуренції: поняття, класифікація, чинники. Сила конкуренції при різних формах ринку. Стратегія поведінки підприємства в залежності від сили конкуренції на ринках. Теоретичні основи конкуренції: поняття, класифікація, чинники. Сила конкуренції при різних формах ринку. Методи визначення сили конкуренції в галузі. Вибір стратегії поведінки фірми залежно від сили конкуренції на ринках продавців і покупців.

Тема 4. Конкурентоспроможність регіону

Сутність конкурентоспроможності регіонів: цілі, критерії, фактори і показники. Методичні підходи до визначення конкурентоспроможності регіону. Основні напрямки підвищення конкурентоспроможності регіонів. Класифікація

конкурентних переваг на ринку окремих регіонів. Поняття основної мети конкурентоспроможності регіону. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність регіону. Показники конкурентоспроможності регіону. Основні напрямки підвищення конкурентоспроможності регіону.

Тема 5. Конкурентоспроможність сектору

Сутність конкурентоспроможності сектору. Роль міністерств в забезпеченні конкурентоспроможності підприємств сектору. Сутність конкурентоспроможності сектору: цілі, фактори, показники. Забезпечення умов для конкурентоспроможності підприємств на світовому рівні: ресурсне забезпечення, накопичення капіталу, прогнозування і планування потреби сектору у кваліфікованих кадрах, формування кадрового і науково-технічного потенціалу. Методичне забезпечення підприємств сектору. Визначення секторальної ємності ринку і його забезпечення на внутрішньому ринку. Спеціалізація виробництва в секторі з орієнтацією на конкурентоспроможність підприємств. Співпраця вітчизняних підприємств сектору з метою накопичення капіталу і освоєння нової продукції, утворення потужних підприємств, здатних конкурувати із зарубіжними підприємствами на внутрішньому ринку. Розвиток споріднених та підтримуючих секторів.

Змістовий модуль 2. ОКРЕМІ СФЕРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 6. Конкурентоспроможність підприємства та методи її оцінювання

Сутність конкурентоспроможності підприємства. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства. Конкурентні переваги підприємств і методи їх забезпечення. Економічна сутність конкурентоспроможності підприємства. Життєвий цикл конкурентної переваги підприємства. Зовнішні та внутрішні фактори конкурентоспроможності підприємства. Ресурсний та продуктовий підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства. Визначення економічної ефективності ресурсів і фінансової стійкості - інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства. Державне регулювання процесів підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Тема 7. Конкурентоспроможність товарів підприємства та методи її оцінювання

Сутність конкурентоспроможності товару. Методи оцінки конкурентоспроможності товару. Конкурентні переваги товару і методи їх забезпечення. Сутність конкурентоспроможності товару: фактори і показники. Основні підходи до оцінки конкурентоспроможності товару з точки зору споживача і виробника. Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності

товару. Оцінка конкурентоспроможності товару на базі суджень споживачів. Графічні профілі і карти конкурентоспроможності товару. Визначення конкурентоспроможності товару на основі розрахунку показників беззбитковості виробництва товарів. Метод радара.

Тема 8. Конкурентні стратегії розвитку підприємства та підвищення рівня його конкурентоспроможності

Методичні основи конкурентної стратегії підприємства. Забезпечення розробки та реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства. Система управління підприємством, орієнтованим на конкурентоспроможність. Формування цілей стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства. Завдання і напрямки реформування підприємства. Формування структури стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства. Оцінка якості стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства. Правове, організаційно-методичне, інформаційне та ресурсне забезпечення розробки та реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Структура дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			Л	п	Лаб	інд	с.р.		л	п	Лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА														
Тема 1. Конкуренція в системі ринкової економіки	1	9	2	2	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Інноваційна діяльність підприємства в системі його конкурентоспроможності	3	12	1	1	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Конкуренція як основна умова формування конкурентоспроможності підприємства	4	14	2	2	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Конкуренція і конкурентоспроможність регіону	6	12	1	1	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Тема 5. Конкуренція і конкурентоспроможність сектору	7	14	2	2	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 1	61		8	8	-	-	45	-	-	-	-	-	-	-
Змістовий модуль 2. ОКРЕМІ СФЕРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА														
Тема 6.	9	21	3	3	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-

Конкурентоспроможність підприємства та методи її оцінювання													
Тема 7. Конкурентоспроможність товарів підприємства та методи її оцінювання	11	19	2	2	-	-	15	-	-	-	-	-	-
Тема 8. Конкурентні стратегії розвитку підприємства та підвищення рівня його конкурентоспроможності	13	19	2	2	-	-	15	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 2	59		7	7	-	-	45	-	-	-	-	-	-
Усього годин	120		15	15	-	-	90	-	-	-	-	-	-
Курсовий проект (робота) з _____ <small>(якщо є в робочому навчальному плані)</small>			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього годин	120		15	15	-	-	90	-	-	-	-	-	-

4. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	не передбачені планом	
2		
...		

5. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Закон економії часу. Розрахунок того, який вид продукції є найбільш конкурентоспроможним та економічно обґрунтувати за рахунок яких чинників.	2
2	QFD для обраного продукту. Побудова будинків якості.	1
3	Розрахунок показників інтенсивності конкуренції, рентабельності ринку, індексу Харфінделла-Хіршмана.	2
4	Розрахунок показників конкурентоспроможності регіону. Порівняльний аналіз конкурентоспроможності 2-х регіонів Економічна оцінка чинників конкурентоспроможності за регіонами (рентабельність активів підприємства, рентабельність продажів, рентабельність реалізованої продукції).	1
5	Порівняльний аналіз конкурентоспроможності секторів національної економіки на основі розрахунків показників продуктивності праці, рентабельності продукції скорегованої на індекс інфляції.	2
6	Дослідження конкурентних переваг підприємства на основі розрахунку показників товарної конкурентоспроможності продукції підприємства, що виготовляється ним, індексу конкурентоспроможності і-го товару, індексу відносної ефективності виробництва та сукупних витрат на отримання	3

	даного результату, індексу конкурентоспроможності товарів підприємства та його відносної ефективності виробництва у порівнянні з конкурентами, використання «Золотого правила» росту конкурентоспроможності підприємства	
7	Дослідження показників фінансового стану підприємства. Визначення показників ліквідності. Визначення показників фінансової стійкості.	2
8	Розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності товару. Оцінювання якості обслуговування товару у споживача.	2
Разом		15

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачені планом	
2		
...		

7. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Конкуренція в системі ринкової економіки.	5
2	Тема 2. Інноваційна діяльність підприємства в системі його конкурентоспроможності	10
3	Тема 3. Конкуренція як основна умова формування конкурентоспроможності підприємства	10
4	Тема 4. Конкурентоспроможність регіону	10
5	Тема 5. Конкурентоспроможність сектору	10
6	Тема 6. Конкурентоспроможність підприємства та методи її оцінювання	15
7	Тема 7. Конкурентоспроможність товарів підприємства та методи її оцінювання	15
8	Тема 8. Конкурентні стратегії розвитку підприємства та підвищення рівня його конкурентоспроможності	15
Разом		90

8. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами.

Зразки контрольних питань

1. Переговорна сила покупців.

2. Переговорна сила постачальників.
3. Загроза товарів/послуг-замінників.
4. Сила постачальників додаткових товарів/послуг.
5. Конкурентоспроможність на рівні підприємства
6. Ієрархічна модель показників конкурентоспроможності на рівні підприємства.
7. Конкурентоспроможність на рівні сектора економіки.
8. Внутрішньосекторна та міжсекторальна конкурентоспроможність.
9. Конкурентоспроможність на рівні економічної системи.
10. Модель «Айсберг».
11. Зв'язок між різними рівнями.
12. Напрями стратегічної маркетингової діяльності підприємства.
13. Базові стратегії розвитку підприємства
14. Стратегії зростання
15. Конкурентні стратегії
16. SWOT – аналіз
17. Цілі та завдання планування маркетингу
18. Розробка плану маркетингу
19. Особливості планування маркетингу в різні періоди життєвого циклу підприємства
20. Оцінка та прогнозування конкурентоспроможності підприємства
21. Вивчення діяльності конкурентів
22. Цілі та завдання прогнозування попиту, фактори, що визначають попит, методи прогнозування попиту
23. Цілі та завдання маркетингових досліджень ринку
24. Процес дослідження ринку, його основні етапи та їх зміст
25. Показники та методи оцінки привабливості ринку
26. Рівні та критерії сегментації ринку
27. Стратегія формування товарного асортименту підприємства
28. Оцінка конкурентоспроможності товару
29. Життєвий цикл товару та його аналіз
30. Етапи процесу пізнання

Зразки тестів

1. А. Сміт був засновником:
 - а) класичної школи;
 - б) неокласичної школи;
 - в) концепції поєднання конкуренції і співробітництва.
2. Вивчення конкуренції як активного процесу суперництва і взаємодії присвячені роботи:
 - а) І. Шумпетера;
 - б) А. Сміта;
 - в) К. Маркса.
3. Основними завданнями сучасних підходів до дослідження теорії конкуренції є:
 - а) виявлення конкурентних переваг країн і компаній;
 - б) аналіз виробничого потенціалу підприємства;

- в) аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства.
4. Д. Рікардо визначені такі елементи теоретичної концепції конкуренції, як:
- а) ресурсний підхід;
 - б) теорія порівняльних переваг;
 - в) підхід, який базується на конкурентному позиціонуванні;
 - г) динамічний підхід до розвитку здібностей компанії.
5. Теорії досягнення лідерства на ринку розроблені:
- а) М. Портером;
 - б) І. Шумпетером;
 - в) Дж. М. Кларком.
6. Формування теорії конкуренції виокремлює такі етапи:
- а) створення теорії монополістичної і недосконалої конкуренції;
 - б) формулювання ролі конкуренції та умов моделі досконалої конкуренції;
 - в) збагачення теорії конкуренції ідеями про необхідність використання інновацій;
 - г) визначення умов виникнення конкуренції та її роль у розвитку виробництва;
 - д) завоювання лідируючих позицій на сучасних і майбутніх ринках.
7. Експертна діагностика ґрунтується на інформації про об'єкт шляхом імітаційного моделювання:
- а) так;
 - б) ні.
8. Однією з основних форм організації процесу встановлення діагнозу є:
- а) аналітична;
 - б) матрична;
 - в) графічна.
9. Ідея виділення стратегічних груп конкурентів була запропонована:
- а) М. Портером;
 - б) Г. Азоєвим;
 - в) А. Томпсоном.
10. Бар'єрами входу називають фактори, які протистоять прийняттю рішень щодо репрофільювання діючого підприємства певної галузі та входженню його в галузь, яка досліджується:
- а) так;
 - б) ні.

9. Методи навчання.

1. Методи на основі джерел інформації – індивідуальні презентації.
2. За ступенем активізації творчої активності – ділові ігри (кейс-стаді).
3. За рівнем самостійно-пізнавальної діяльності – проблемно-інформаційні, проблемно-пошукові та дослідницькі методи.
4. Інтерактивні методи – робота в малих групах.
5. Ситуаційні методи – ситуаційні задачі.

10. Форми контролю.

Контроль успішності навчання студентів проводиться у формах поточного і підсумкового контролю.

Здійснюється оперативний і рубіжний (модульний) поточний контроль. Оперативний поточний контроль здійснюється у формі індивідуального та групового контролю засвоєння навчального матеріалу, перевірки підготовленості студентів до виконання практичних занять.

Рубіжний (модульний) поточний контроль здійснюється у вигляді письмових контрольних робіт за темами лекційного курсу та практичних занять (теоретичні питання, тестові завдання, презентація результатів групової роботи над вирішенням проблемних завдань (кейс-стаді), розв'язування задач).

Поточний контроль за останнім змістовим модулем проводиться в останній тиждень навчального семестру.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену (2-й семестр) за графіком семестрового контролю у вигляді завдань та тестів.

1. **Розподіл балів, які отримують студенти.** Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 01.05.2023 р. № 404)

Рейтинг студента, Бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{АТ}}$.

11. Навчально-методичне забезпечення

1. Collection of case studies for students of economics and management specialities. Book./ Tetiana L. Mostenska, Oleksandra Ralko (scientific editors). –Kyiv: National University of Food Technologies, 2014. – 376 p.

2. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств агропродовольчого сектору», 2023р.

12. Рекомендовані джерела інформації

1. Ralko Oleksandra Planning and Control at the Enterprise. Operational Strategy as a Basis for Designing Operational System. Organizational of Auxiliary and Service

Production [monograph] –Kyiv: National University of Food Technologies, 2014. – 376 p.

2. Ralko Oleksandra, Iakymchuk Tetiana Enterprises background Restructuring and Ecology: Current Situation. Country Report [monograph] Restructuring and Ecology: Current Situation. Country Report. book. –Vilnius – Szczecin – Kyiv: Vilnius University, University of Szczecin, National University of Food Technologies, Institute of World Economy and International Relations. Published by Kaunas Faculty of Humanities of Vilnius University, 2013.p. 254-259.

3. Ralko Oleksandra Formation of competitive advantages and use of innovations by business entities in the context of European integration / Oleksandra Ralko, Oksana Piankova / Mechanisms interaction competitiveness and innovations in modern international economic relations: [collective monograph]. Informācijas Sistēmu Menedžmenta Augstskola (ISMA University, Riga, Latvia), 2017, p.210-218.

4. Mostenska, T., Piankova, O. and Ralko, O. 2019. The Role of International Factors and International Market in a Turbulent Company Environment. In: Gaşior, A. (ed.) Pro-ecological Restructuring of Companies: Case Studies, Pp. 15–44. London: Ubiquity Press. DOI: <https://doi.org/10.5334/bbk.c>. License: CC-BY 4.0

5. Akao Y. New Product Development and Quality Assurance - Quality Deployment System / Y. Akao // Standardization and Quality Control. – Vol. 25, No. 4. – 1972. – pp. 7–14

6. Deperru D. (2005). Analyzing international competitiveness at the firm level: concepts and measures. Università Cattolica del Sacro Cuore.

7. Scott V.N. HACCP – A Systematic Approach to Food Safety [Электронный ресурс] / V.N. Scott, K. E. Stevenson // Food Products Assn. 2006. – 7 p. URL: <http://www.qmii.com/content/downloads/recipe-for-safe-food-iso-22000-and-haccp.pdf>

8. Yamova O.V., Maramygin M.S., Sharova I.V., Nesterenko J.N., Sobina N.V. (2018). Integral Valuation of an Enterprise's Competitiveness in the Industrial Economy. *European Research Studies Journal*, Volume XXI, Special Issue 2, 777-787.

13. Інформаційні ресурси

<https://zakon.rada.gov.ua/> - Верховна Рада України.

<http://www.kmu.gov.ua/> - веб-сайт Кабінету Міністрів України.

[http:// www.minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua) - Міністерство фінансів України.

[http:// www.ukrstat. gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) - Державна служба статистики України.

[http:// www.nau.kiev.ua](http://www.nau.kiev.ua) - Нормативні акти України

[http:// www.library.univ.kiev.ua/ukr/res/resour.php3](http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/res/resour.php3) – Бібліотеки в Україні.

<http://www.nbuv.gov.ua>. – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського

<http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html> – Бібліотеки та науково-інформаційні центри України